

6. Михальські О.І. Розвиток мислення учнів / О.І.Михальські. // Математика. – 2003. – №17. – С. 1-3
7. Немов Р.С. Психологія: Учеб.для студ. Вышш.пед.учеб. заведений: В 3 кн. – 4-е изд.-М.: Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС. – Кн.2. Психологія образования, 2004. – 606 с.

Ю.В.Рева,
канд. пед. наук,
доцент,
Криворізький ДПУ

ТЕХНОЛОГІЧНІ СЕНТАЦІЇ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ ДИСЦИПЛІНИ ТА ОЦІНЮВАННЯ УЧНІВ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У статті розкриті технологічні сентації вирішення проблеми дисципліни та оцінювання учнів як фактор підвищення якості освітнього процесу.

В статье раскрыты технологические сенсации решения проблемы дисциплины и оценивания учащихся как фактор повышения качества образовательного процесса.

Technological sensation of the solution of discipline and student evaluating problem are exposed in the article as a factor of the increase of the quality of educational process.

Розв'язання проблеми дисципліни та оцінювання учнів є важливим фактором підвищення якості навчально-виховного процесу. Вибір необхідних засобів індивідуального впливу вчителя на дитину набуває особливого значення в шкільному віці. Саме в цьому періоді формуються найважливіші структури особистості, закладаються професійні інтереси, поглиблюється спрямованість на навколишніх людей, поступово перетворюючись у громадську спрямованість. Успіх у освітньому процесі можливий при гармонійному поєднанні вирішення проблеми дисципліни та психолого-педагогічного оцінювання знань школярів. Оцінка є важливою умовою формування особистості школяра, а також методом стимулювання його пізнавальної та інтелектуальної активності. Створення дисципліни в навчальному процесі є достатньо складною проблемою не тільки для молодих педагогів, але й для вчителів з певним педагогічним стажем роботи в школі.

Приділимо увагу розв'язанню проблеми дисципліни на уроці. Досвідчені педагоги помічають, що хорошим, на їхню думку, є такий урок, де переважає більшість учнів працює з інтересом,

слухає вчителя із задоволенням, сприймає дзвінок, що продзвенів, як небажану перешкоду. Хороша дисципліна, з погляду самих педагогів, – це ситуація, в якій усі учні активно працюють за чітким планом учителя.

Однією із складових розв'язання проблеми дисципліни є розкриття тих труднощів і суперечностей, що виникають в роботі з важковиховуваними підлітками. Найпоширенішим виявився тип особистості, який називають імпульсивним, збудливим, схильним до афективних вибухів. Йому притаманні такі риси, як невмотивоване роздратування, нетерпимість, напади гніву, злобливого і тоскного настрою. Вони відрізняються від інших досліджуваних незрілістю емоційно-вольового регулювання поведінки, великою кількістю агресивних реакцій щодо навколишніх, сильною реакцією емансипації.

Другим за поширеністю після імпульсивного типу виявляється нестійкий тип особистості. Для учнів цього типу характерні конформність, схильність до навіювання, безвілля, нездатність регулювати свої бажання, долати негативні потяги. Ці діти досить рано потрапляють в асоціальні угруповання. Важковиховуваність дітей нестійкого типу майже цілком пояснюється несприятливими зовнішніми умовами їхнього розвитку.

Менш поширеним виявляється так званий гіпертимний тип особистості (тобто людина з неадекватно піднесеним настроєм). Їм важко витримувати дистанцію між собою і дорослими, вони почувають себе занадто незалежно. Ці школярі схильні до таких порушень поведінки, у яких можуть відігравати роль лідера, призвідника ризикованих дій, заводія.

Крім зазначених, виявили також інші характерологічні типи. Учні, яких віднесли до замкнутих, аугістичних, відрізняються від ровесників відлюдністю, відірваністю від навколишнього середовища. Страждаючи від своєї відчуженості, учні цього типу інколи бувають здатні на серйозні правопорушення задля того, щоб група ровесників "визнала їх своїми". Демонстративний тип особистості, який також трапляється, хоч і непоширений, характеризується прагненням особистості бути в центрі подій, всіляко привертати до себе увагу.

Учителі вважають, що більшість важковиховуваних мають гіпертимні характерологічні властивості. На другому місці за поширенням стоїть конформна особистість. Педагоги орієнтуються

на гіпертимний та конформний типи як на більш благополучні. Це зрозуміло, бо гіпертимний учень викликає найбільшу симпатію. Він оптимістичний, веселий, безтурботний. Від нього, здається, не можна чекати серйозних порушень поведінки. Конформний тип, хоч і не такий приємний, але під постійним контролем також нездатний на відхилення в поведінці, до того ж з ним можна працювати фронтально, впливаючи через колектив.

Важливо підкреслити, що згідно з аналізом учителями індивідуальних рис учнів частіше зустрічаються риси імпульсивно-вибухового типу, тоді як ті самі педагоги спиняються на словесних портретах гіпертимів та конформістів. Коли йдеться про важковиховуваного школяра, про шляхи індивідуального підходу до нього, доцільно приділяти більше уваги саме тим рисам особистості, які на думку педагога створюють найбільші труднощі у виховній роботі. Для імпульсивно-вибухового типу, наприклад, це такі риси: грубий, агресивний, запальний, нав'язливий. Одночасно з комплексом негативних індивідуальних особливостей цьому типові, як й іншим, властиві також деякі позитивні риси, на які слід спиратися у навчально-виховній роботі. Це ретельність, старанність, акуратність, посидючість, розважливість. Важливо бачити особистість у цілому, враховувати конкретні індивідуально-психологічні особливості кожного важковиховуваного, які дають уявлення про спосіб його життя та мають істотне значення для діагностичної та корекційної роботи.

Пошук прийомів таких педагогічних впливів, які є специфічними для найбільш поширених серед учнів характерологічних типів потребує спеціальних досліджень. Але вже тепер можна сказати, що для дітей імпульсивного типу треба створювати такі умови, в яких вони не мали б можливості проявляти афекти. Відчуваючи різке погіршення настрою, ці учні повинні навчитися самостійно налагоджувати контакти з ровесниками, переключаючись на гурткову роботу, позакласні дії тощо. В індивідуальних бесідах з учнями імпульсивного типу вихователь акцентує увагу не тільки на слабких, а й на сильних рисах характеру й намічає шляхи самовиховання. При цьому педагог враховує, що в дітей цього типу найбільшим авторитетом користуються дорослі, які зберігають дистанцію у взаєминах, поводяться твердо, наполегливо, не допускають фамільярності.

Учням гіпертимного типу потрібна роль лідера у груповій діяльності. Їм бажано пропонувати такі заняття, які задовольняли б

їхню потребу в активності й одночасно гальмували зайву рухливість. Наприклад, такі прийоми роботи: "Ми – сила", "Твоєю мовою", "Розкрию таємницю", "Зараження", "Цінування", "Дзеркала", "Повернення змісту", "Угу", "Довіра", "Накопичення згод", "Пошук загальних нейтральних інтересів", "Індивідуальний підхід", "Затримай реакцію!", "Будь раціоналізатором!", "Переведи реакцію!", "Будь парадоксальним!" Вихователь повинен показати інертним підліткам, що вони мають такі позитивні властивості, як уміння не розгубитися, швидко прийняти рішення, зорієнтуватися в складних обставинах. Усе це може допомогти формуванню почуття відповідальності, самокритичності. Розробляючи колективні заходи, спрямовані на перевиховання учнів з іншими акцентуаціями, доцільно приділити належну увагу зацікавленості багатьох учнів шкільного віку в деяких гіпертимних рисах: бажання загартувати волю, перевірити характер. Корекційні засоби в роботі з учнями нестійкого типу слід спрямувати на розвиток уміння стримувати свої бажання, відстрочувати задоволення потреб. Якщо гіпертими занадто ініціативні, то учням нестійкого типу дуже не вистачає таких рис, як самостійність та ініціативність. Їм корисні ситуації, які потребують вибору між негайним задоволенням власних потреб і визначення групи ровесників.

У процесі дослідно-експериментальної роботи (ЗОСШ № 37, ЗОСШ № 48, ЗОСШ № 78 м. Кривого Рогу, Дніпропетровської області) нами були розроблені "Заповіді для роботи з педагогічно запущеними дітьми й дітьми групи ризику". Розкриємо сутність окремих із них.

- Важкій дитині не вистачає статусу, виняткових умінь і якщо школа дасть їй можливість одержати за час навчання кілька привабливих професій, а товариші будуть не тільки уважні, але й довірять їй важливу справу, на яку вона здатна, тоді вона буде вчитися перемагати.
- Педагоги раз і назавжди мають розуміти, що головне в житті – не оцінки, не предмети, не інститут, а чудесний клімат, обстановка підтримки, привабливі стосунки, повага й терпимість, пристрасть і потяг кожного йти дорогою успіху самому й разом із друзями, вміти відчувати красу природи, мистецтва, культури.
- Треба ретельно вивчити життя, особливості оточення важкого підлітка й – головне – ті цінності, які дозволять знайти стежку, що йде до світла.

- Їх можна відіграти, але тільки не жалістю й вербальними хитруваннями, а індивідуальним підходом, умінням чекати, прощати, підтримувати й вірити.
- Вони готові гору звернути, якщо повірять учителяві, батькові, однокласникові. Та якщо вони вміють робити те, що їм доручили, можуть виправити себе, якщо повірять, що повірили в них.

Сформулюємо критерії, які є необхідною умовою того, щоб у вчителя не було проблеми дисципліни: повинен бути вимогливим, але і доброзичливим; повинен любити дітей просто за те, що вони діти; повинен глибоко знати свій предмет, бути захопленим ним; повинен досконало володіти організаційною стороною процесу навчання.

Розкриємо деякі причини недисциплінованої поведінки учнів на уроці.

- Неправильне ставлення до вчителя в сім'ї учня. У процесі спілкування з такими батьками педагогові необхідно дотримуватися таких порад: залучати батьків до співробітництва, переконавши, що воно сприятиме душевній рівновазі дитини; ознайомити батьків зі своїми вимогами до учнів, прислухатися до їх думки щодо цього питання; показати однаковість позицій учителя і батьків для успішного навчання дитини; показати батькам свою любов до їхньої дитини.
- Відсутність контакту між учителем і учнями. Відсутність такого контакту призводить до незадоволеності сторін один одним, а часто і до зривів уроку (можна рекомендувати наступні прийоми: зробити паузу, щоб учні сприйняли вчителя; підкріпити своє слухання посмішкою, кивком голови тощо; проявити повагу до висловлень і відповідей учнів і т.д.).

Для того, щоб учителяві виробити свою тактику поведінки стосовно недисциплінованих учнів, педагогу необхідно виявити причину такої поведінки.

- Надлишок енергії і невміння раціонально виявити свою ініціативу. Для таких учнів необхідно пропонувати достатнє навантаження.
- Неправильне розуміння учнями хоробрості (причини або стимули недисциплінованості учнів: бажання самоствердитися; виступити лідером у будь-який спосіб; протест проти обмеження гідності у учня вчителем і т.д.).

– Неправильна взаємодія вчителя з упертими, неслухняними та примхливими дітьми (потрібно з ними діяти твердо, бути вимогливим, але одночасно доброзичливим і тактовним).

У взаєминах із грубими дітьми педагогові потрібно зрозуміти причини, що викликали брутальність учня. Усувають брутальність дитини повагою його гідності, наданням йому певної самостійності, розумною організацією його активності.

Слідуючою складовою “Технології сентації розв’язання проблем дисципліни та оцінювання учнів як фактор підвищення якості освітнього процесу” є психолого-педагогічне оцінювання. Саме при допомозі цього чинника педагог формує у школярів належне ставлення до навчання. Ситуація, яка створюється при оцінюванні знань, зумовлюється тим, як учитель звертається до учнів, що він оцінює, як мотивує свою оцінку, як ставиться до реакції класу на відповідь школяра.

Застосування оцінки й оцінного судження, особливо до невстигаючих і слабких учнів, є ефективним засобом відзначення найменших досягнень при виконанні ними навчальних завдань і стимуляції до дальших успіхів. Систематичне оцінювання знань і незалежне мотивування педагогічної оцінки завдяки пов’язаним з ними переживанням успіху в роботі сприяє зростанню впевненості учнів у своїх силах, підтримує інтерес до навчання. Учень, який знає, що його роботу обов’язково помітять та належно оцінять, намагається вчитись краще, успішніше долає труднощі. Віра в свої сили – значний стимул до підвищення успішності дитини, формування у неї свідомого ставлення до навчання.

Розглянемо способи стимулювання навчальних успіхів школярів. До найпопулярніших способів стимулювання відносять: увагу до навчальних дій учня; схвалення дій учня; визнання успіхів і удач школяра; підтримку при виконанні навчальних завдань; посилення соціальної ролі, престижу і статусу при вдалому виконанні навчальних дій дитиною.

Чільне місце відводиться оптимізму вчителя. Оптимізм учителя, його віра в учнів, особливо тих, хто рідко переживає радість успіху, множить їх можливості, зміцнює почуття впевненості, робить поставлені перед ними вимоги психологічно легшими до виконання. Позитивне ставлення до навчання виникає тільки тоді, коли дитина усвідомлює свій ріст. Тому дуже важливо, щоб учитель міг помітити у слабого в навчанні учня його здібності, повірив у них сам і вселив у нього віру у власні сили.

Нова система оцінювання дозволяє стимулювати творчість школяра, а саме творчий інтелект і здібності (уміння вирішувати нестандартні завдання, ставити проблеми, створювати оригінальні ідеї, проводити дослідження); пізнавальну активність учня і його самостійність, здатність до самоконтролю.

Дванадцятибальна система, на відміну від п'ятибальної, дозволяє оцінювати:

- По-перше, навчально-пізнавальну активність школярів за такими рівнями: висока пізнавальна активність учня і пізнавальна ініціатива ("ініціативний рівень"); старанність виконання без прояву ініціативи ("виконавський рівень"); пасивність у навчальному процесі, відсутність інтересу, байдужість ("пасивний рівень").
- По-друге, особливості прояву розумової діяльності за критеріями: високий рівень нестандартного мислення (учень проявляє кмітливість, оригінальність, варіативність при вирішенні проблемного завдання); середній рівень мислення (школяр вносить необхідні зміни до відомого зразка, пропонує варіанти виконання проблемного завдання, наближені до відомого стандарту); низький рівень мислення (виконує завдання шляхом копіювання за відомим зразком).
- По-третє, характер навчальних завдань, що виконується школярем за критеріями: творчі (які припускають оригінальність у вирішенні, додаткові знання); напівтворчі (які передбачають певні відхилення від шаблону в процесі його вирішення); нетворчі (звичайні завдання, які виконуються в достатніх кількостях на уроках і вироблені заздалегідь відомим зразком).

Спосіб стимулювання учня залежатиме від його індивідуальних особливостей. Розглянемо особливості дітей, які необхідно враховувати вчителю при оцінюванні їхньої діяльності.

Гіперактивні школярі, які відрізняються надмірною активністю, рухливістю, неможливістю тривалого зосередження на якому-небудь виді навчальної діяльності. Під час уроку цим дітям складно справлятися із завданнями, тому що зазнають труднощів в організації та завершенні роботи, швидко виключаються із процесу виконання завдання. При оцінюванні відповідей таких дітей педагогові доцільно: давати тільки одне завдання на певний відрізок часу, щоб учень міг його завершити; надавати можливість звертатися за допомогою до вчителя у випадках ускладнення; пропонувані завдання пред'являти у письмовому вигляді; дозувати учневі

виконання великого завдання, пропонувати його у вигляді послідовних частин, вносячи необхідні корективи; оберігати від перевтоми, оскільки вона приводить до зниження самоконтролю; стримано і спокійно аргументувати виставлену оцінку.

До дітей з емоційними порушеннями відносяться агресивні діти, емоційно-розкуті діти і занадто сором'язливі, вразливі, ранимі діти. При оцінюванні відповідей таких дітей педагогові доцільно: стабілізувати їхній емоційний стан перед виконанням навчальної діяльності; на вибір пропонувати форму відповіді: письмову або усну; свою оцінку діяльності школяра підносити м'яко і аргументовано, вказуючи на те, що вийшло у дитини, а що ні, виразити сподівання, що наступного разу в неї все вийде.

При оцінюванні відповіді та діяльності учня педагогові необхідно враховувати не тільки індивідуальні особливості учня, але і його темперамент.

Школярі з холеричним типом темпераменту мають неврівноважену нервову систему. Вони швидко реагують на пропоновані завдання, але відповідають часто нерозважно, не встигають себе загальмувати, проявляють нетерплячість. Захоплюючись чим-небудь, починають працювати з повною віддачею, але швидко відволікаються.

Відповіді школярів із сангвінічним типом темпераменту відрізняються обдуманістю, аргументованістю. Це пояснюється їх сильною, врівноваженою нервовою системою. Вони відрізняються швидкою реакцією на навчальну діяльність, що відбувається навколо них у процесі. Характеризуються відносною стабільністю у своїй працездатності.

Школярі із флегматичним типом темпераменту також мають сильну, врівноважену, але на відміну від сангвінічного темпераменту, інертну нервову систему. Вони мають високу працездатність, але повільно реагують на все, що відбувається навколо них, і відрізняються неговірливістю, що іноді створює ілюзію про недостатнє засвоєння ними навчального матеріалу. Флегматики характеризуються тим, що вони міцно запам'ятовують усе засвоєне і довго зберігають у пам'яті пройдений матеріал.

Учні з меланхолічним типом темпераменту мають слабку нервову систему і мають підвищену чутливість, тому виявившись у ситуації несподіваного запитання, можуть виявити ступор, розгубленість, навіть у випадку знання навчального матеріалу. Вони швидко втомлюються і втрачають працездатність. Характеризуються

непевністю у собі. Однак треба відзначити, що саме меланхоліки часто мають яскраво виражені художні та інтелектуальні здібності.

З огляду на особливості темпераменту школярів учителям варто пам'ятати, що низька оцінка стимулює навчальну діяльність учня тільки в тому випадку, якщо в нього сформована значимість успіху в навчанні і якщо він має сильну нервову систему. Учні зі слабкою нервовою системою негативна оцінка не стимулює, а навпаки дезорганізує. Виставляючи низьку оцінку, якщо це необхідно, педагогові варто пом'якшити дію небажаної оцінки, вразити впевненість, що учень здатний її виправити.

Умілий індивідуальний підхід при оцінюванні знань учнів є одним із важливих засобів виховання позитивних індивідуальних якостей.

Виховання в учнів належного ставлення до навчання передбачає розкриття перед ними за допомогою оцінки перспектив їх успішного навчання. Для учня перспектива завтрашніх успіхів, одержання доброї оцінки є значним стимулом. А для радісної перспективи йому треба пережити сьогоднішні успіхи, задоволення від переборювання труднощів. У цьому допомагає йому оцінка вчителя.

Під час дослідно-експериментальної роботи (ЗОСШ № 37, ЗОСШ № 48, ЗОСШ № 78 м. Кривого Рогу Дніпропетровської області) примінялись наступні форми оцінювання знань учнів у навчально-виховному процесі.

- Уроки – пізнавально-розважальні ігри: “Робимо урок разом”, “Урок-кросворд”, “Острів скарбів”, “Руки вгору”, “Знайди помилку”, “Упізнай мене”, “Хто далі?”, “Двійники”, “Сходження на вершину знань”, “Кубики”, “Повітряний десант”, “Хто краще знає та пам'ятає”, “Лото”, “Лапта”, “Морський (повітряний) бій”, “Круглий стіл”, “Пошук”, “Взаємонавчання”, “Проблемно-навчальний залік”, “Аукціон”.
- Уроки – сценарії популярних телепередач: “Телепередача”, “Брейн-ринг”, “Поле чудес”, “Телеміст”, “Що? Де? Коли?”, “Зоряний час”, “Відгадай мелодію”, “КВК”.
- Уроки – професійно-рольові ігри: “Зліт представників різних професій”, “Ранок у фермерському господарстві”, “Робота конструкторського бюро”, “Захист мікродисертації”, “Урок-суд”.

- Уроки-пошуки: “Подорож”, “Диспут”, “Мозаїка”, “Прес-конференція”, “Без учителя”, “Документальний практикум”, “Проектний урок”.
- Уроки-драматизації: “Фантазія”, “Спектакль”, “Віршовано-музичний урок”, “Конкурс знань, умінь і творчості”, “Урок-казка”.
- Прийоми контролю і самоконтролю: “Взаємоопитування”, “Захисний лист”, “30 секунд на роздум”, “Тренувальне опитування”, “Самоопитування”, “Вибірковий контроль”, “Кредит довіри”, “Своя система опитування”, “Нульова контрольна робота”, “Знайди слово за описом”, “Світлофор (мовчанка)”, “Опитування ланцюжком”, “Навчальне портфоліо”, “Метод навчального турніру”, “Релейна контрольна робота”, “Експрес-опитування”, “Дельта-плюс”, “Тест”.

Оцінювання навчальних досягнень учнів і самих занять має велике значення, бо дає можливість: спонукати педагога й учнів замислюватися над підвищенням якості своєї роботи; визначити рівень можливостей учнів; показати учням і педагогу ступінь досягнення результатів занять; надати учням можливість продемонструвати знання й навички; визначити, хто з учнів має одержати заохочення; дати учням мотивацію до навчання й отримання знань; визначити, чи є необхідність у перенавчанні або додаткових заняттях; оцінювання на інтерактивних заняттях – завдання досить складне; повинні бути нові стратегії навчання.

Доцільно оцінювати також те, як учень бере участь у навчальній діяльності – його активність на уроці, спосіб спілкування з товаришами, готовність до співпраці і прийняття відповідальності, дотримання правил обміну думками та інших форм поведінки на уроках.

Виникає необхідність у оцінюванні навичок мислення. Така форма дає можливість оцінити навички мислення при виконанні учнями будь-яких завдань. Під навичками мислення (іноді їх визначають як навички критичного або логічного мислення) розуміють уміння глумачити, застосовувати, аналізувати, оцінювати і синтезувати дані, зокрема: виділяти головне; робити порівняння; визначати потрібну інформацію; ставити потрібні запитання (Хто? Що? Де? Коли? Чому?); розповідати про проблему; відокремлювати факти від суб’єктивної думки, бачити необ’єктивність судження; відокремлювати помилкову інформацію від правильної; виявляти причинно-наслідкові зв’язки; знаходити і наводити аргументи;

робити висновки; бачити варіанти рішення; перевіряти висновки на практиці; передбачати наслідки; демонструвати логічно обґрунтовані судження.

Дослідно-експериментальна робота переконує, що дуже важливо створювати такі умови, за яких позиції зацікавленості, відкритості, відповідальності учнів у навчанні та їх особистісні риси можуть розвиватися й усвідомлюватися. Цьому сприяють: оцінювання досягнень учнів, незалежно від того, чи вони значні, чи скромні – якщо вони є результатом справжніх зусиль учня; оцінювання зусиль, які учні вкладають у навчання один одного, у співпрацю; пропонування індивідуальних і групових завдань, які учні виконують самостійно, проходячи етапи пошуку, відбору і критичного аналізу, узагальнення і записування результатів своїх досліджень; заохочення учнів до самооцінки, внаслідок якої вони краще пізнають себе, свої можливості і сфери, які потрібно розвивати (почуття власної вартості, що спирається на реальне бачення власної особи); ініціювання дискусій, які дають змогу учням формулювати власні погляди і модифікувати їх.

Дослідна робота показала, що “Технологічні сентації розв’язання проблеми дисципліни та оцінювання учнів як фактор підвищення якості освітнього процесу” дає ефективні результати в роботі з школярами. Допомагає індивідуалізації роботи з ними, керівництву подолання їх негативних особистісних якостей і формування позитивних, а також виробленню стійкого імунітету проти всього, що породжує негативізм учнів.

Список використаних джерел

1. Гильбух В.В. Психолого-педагогические основы индивидуального подхода к слабоуспевающим ученикам: Пособие для учителей классов выравнивания / В.В.Гильбух. – Киев, 1985.
2. Глассер У. Школа без неудачников / Уильям Глассер. – М., 1991.
3. Инновационные методы обучения в гражданском образовании. – Минск: Медисонт, 1999.
4. Зинченко С.Н. Почему детям бывает трудно учиться / С.Н.Зинченко. – Киев: Радянська школа, 1990.
5. Локалова Н.П. Как помочь слабоуспевающему школьнику / Н.П.Локалова. – М., 1995.
6. Славина Л.С. Индивидуальный подход к неуспевающим и недисциплинированным учащимся / Л.С.Славина. – М., 1961.